

DEĞİŞİM ve ETKİN DEVLET

Emre TOPOĞLU*

ÖZ

Bilindiği üzere “Küresel Mali Kriz” sürecinde, hükümetlerin ve merkez bankalarının ekonomiye müdahale etme şekilleri ve müdahalelerin neden olduğu tartışmalar, temelde bu iki perspektiften hangisinin tercih edildiği hususunu ciddi biçimde sorgulanmaktadır. Ancak gelinen noktada, devletin bir biçimde finansal piyasalara müdahale etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda devletin ekonomiden mümkün mertebe elini çekmesi gerekliliğini şiddetle savunan neo-liberal düşünce sisteminin revize edilmesi gerekliliği önümüzdeki dönemin en ciddi tartışma konularından olacaktır. Kısacası başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünyada devlet ekonomiye müdahale etmektedir ve etmeye de devam edecektir. Ancak devlet müdahalesinin şekli ve boyutu ne olmalıdır sorusu çözümlenmesi gereken bir konu olarak karşımızda bulunmaktadır.

Bilindiği üzere kapitalizm tarihinde pek çok kriz yaşanmış ve alınan önlemler ile bir şekilde atlatılmıştır. Bu bağlamda mevcut küresel krize “Kapitalizmin Sonu” gözü ile bakmak, fazlaca akılcı bir yaklaşım olmasa gerekir. Ancak yapılması gereken şüphesiz küreselleşen ve doğal olarak sorunları da küresel bir ölçüğe taşıyan yeni dünya ekonomisinde sağlam durabilmek adına yeni bir anlayış ve yeni kurumlar meydana getirebilmektir.

İşte tam bu noktada “Optimal Devlet” ve “Anayasal İktisat” sorunsalı içerisinde bir çözüm arayışı ve devamında da “Modüler İktisat” konusu, önümüzdeki günlerin temel tartışma konuları arasında olacak gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kriz 1, Ekonomi 2, Modüler İktisat 3

Alan Tanımı: Anayasal İktisat, Optimal Devlet ve Modüler İktisat (İktisat, Ekonomi, İşletme)

* Ekonomist / Akademisyen, Gençlik ve Spor Bakanlığı Bakanlık Müşaviri, topogluemre@gmail.com

CHANGE AND EFFECTIVE STATE

ABSTRACT

As is known, the "Global Financial Crisis" in the process, methods and interventions by governments and central banks to intervene in the economy caused by the debate, which basically is preferred to determine whether these two perspectives seriously questioned. However, at this point of the state to intervene in the financial markets is inevitable. In this context, the economy of the state as much as possible the need to pull his hand vigorously defended the need to revise the system of neo-liberal thinking of the coming period will be the subject of serious discussion. In short, the developed countries, including government intervention in the economy has been all over the world and will continue to do so. However, the question of what should be the shape and size of government intervention as an issue to be resolved is in front of us.

As is known, there have been many crises of capitalism and the measures taken were overcome in a way. In this context, the current global crisis, "The End of Capitalism" look with the eyes, too much should not be a rational approach. However, the problems inherent to globalization and a global scale, without a doubt, the new world economy can stand strong in the behalf of the corporation aims at bringing a new understanding and new.

This is where the "Optimal State" and "Constitutional Economics" and the continuation of the search for a solution in the question of the "modular Economics" in the coming days will be among the main topics of discussion seems to be.

Keywords: Crisis 1, Economics 2, Modular Economics 3

1. Küreselleşmenin Tanımı ve Boyutları

Küreselleşme, şüphesiz günümüzün en moda kavramlarından biridir. Gerek bilimsel-akademik, gerekse siyasal-bürokratik düzlemlerde, çeşitli verilerle kendisine en çok atıf yapılan, en sık anılan kavramların başında küreselleşme gelmektedir. Seven ve destekleyen de, eleştirip karşı çıkan da bir şekilde kendisini küreselleşme kavramıyla içli-dışlı olmak durumunda hissetmektedir. Kimileri için özgürlük, açıklık ve karşılıklı etkileşim temelinde, yeni ve daha iyi bir dünyanın kurulmasında anahtar bir süreç olan küreselleşme, kimileri için de eşitsizlik, sömürü ve gelişmişlerle az gelişmişler arasındaki uçurumun daha da açıldığı bir dünyaya kapı aralayan dehşet verici bir süreçtir(Acar, 2002).

Küreselleşme, kökeni çok eski çağlara dayanmasına rağmen, ileri teknolojik uygulamalar sayesinde bugünkü kadar yoğun ve hızlı işlememişti. Yüzyıl önce de küreselleşme söz konusuydu; ancak küreselleşmenin yeni olan yönü nitel ve nicel boyutlarındaki değişimdir. Nicelik olarak küreselleşme ticaret, sermaye akımları, yatırımlar ve insanların ülkeler arasındaki dolaşımından meydana gelen artışı ifade etmektedir. Küreselleşmenin bu boyutu bazen transnasyonalizm veya karşılıklı bağımlılık olarak da adlandırılmaktadır. Niteliksel olarak küreselleşme, politik, ekonomik ve sosyal süreçleri kapsar. Bugün küreselleşen dünya, en azından entelektüel düzeyde tek bir dünya görünümündedir. Yine, teknolojik değişimler ve hükümet kuralsızlaştırmaları, üretim, ticaret ve finansla transnasyonal ağların kurulmasına imkan vermekte, böylece “sınırlara tabi olmayan dünya ekonomisi” ortaya çıkmaktadır (Toprak, 2001).

Bu bağlamda dünya ile iktisadi açıdan bütünleşmek, karşılaştırmalı üstünlükler temelinde uzmanlaşmak olarak ifade edilebilecek olan küreselleşme, siyasal anlamda çoğulcu demokrasi, sivil yönetim, özgürlükler ve insan hakları konularında evrensel standartların yakalanması olarak tanımlanabilir. Daha açık bir ifade ile küreselleşme, siyasetten ekonomiye, spordan sanata, ticaretten kültüre, bireyler, topluluklar, devletler ve uluslar arasında gittikçe artan etkilenim¹ sürecidir (Bülbül, 2009).

Küreselleşmenin genel olarak üç boyutu mevcuttur. Birincisi ekonomik boyuttur. Ülkelerin hiçbirinin ekonomik yönden kendileri için tam anlamıyla yeterli olmadıkları zamanla anlaşılmıştır.

Hammadde, işgücü, mamul ve pazar açısından tüm ülkelerin kendi başlarına hareket edemedikleri, yetersiz kaldıkları ve birbirlerine muhtaç oldukları görülmüştür. Bu durumda ellerindeki kaynakları paylaşmak ve bu şekilde büyümeye çalışmanın en doğru düşünce olduğu ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle birlikte sermaye vatansızlaşmış ve hareketlenmiştir. Üretim teknolojisi ve yöntemleri de değişmiştir.

Küreselleşmenin diğer bir boyutu da siyasi boyuttur. Ekonomik boyutunda sözünü ettiğimiz bütünleşmeler, dünyadaki siyasi yapıyı da etkilemiştir. Çünkü pek çok siyasi sorunun temelinde, ekonomik çatışmaların, çıkarların ve sorunların yattığı bir gerçektir. Bu bağlamda küreselleşme ile “ulus devlet” kavramının öneminin giderek azaldığı görülmektedir.

¹ Bu tanımda “karşılıklı bağımlılık” ya da “etkileşim” ifadesi yerine “etkilenim” ifadesinin kullanılması ile sürecin kendiliğindenliği kadar “zor” içerisinde değerlendirilebilecek hegemonik boyutu da açığa çıkartılmak istenmiştir.(Bülbül, 2009)

Son olarak küreselleşmenin kültürel boyutundan da bahsetmek gerekmektedir. Kültürdeki bütünleşmeler medeniyetlerin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Küreselleşmeyle birlikte fikirler, düşünceler, izlenimler, dünya çapında bir dolaşım içine girmiştir ve böylece bir küresel kültür piyasası oluşmuştur.

2. Ekonomik Kriz Kavramı ve Kriz Çeşitleri

Ekonomik kriz kavramı literatürde; herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat, miktar ya da her ikisinde de kabul edilebilir bir değişme sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanmaktadır. Etki ve nitelikleri bakımından çeşitli krizleri sıralamak mümkündür.

Para krizi (döviz krizi), adını oldukça sık duyduğumuz bir kriz çeşitidir. Döviz kurundaki hareketler ve sermaye hareketleri trafiğinin beklenmedik yön değişimleri ile ulusal paranın önemli ölçüde değer kaybetmesi ile sonuçlanan bir kriz türüdür.

Diğer bir kriz türü “bankacılık krizi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankacılık krizi genel bir ifadeyle banka bilançolarının kötüleşmesinden kaynaklanmaktadır. Geri dönmeyen krediler bu kriz tipinin en önemli müsebbiplerinden birisidir. Bankacılık sektörünün krize girdiği bir ortamda krize ivme kazandıran en önemli unsur, mevduat sahiplerinin mevcut mevduatlarını almaları ile bankaların likidite çaresizliği içine düşmesidir.

Bir ülkenin dış borçlarını ödeyemez hale gelmesi ile oluşan kriz türü ise “dış borç krizi” olarak adlandırılmaktadır. Yerli ekonomilerdeki geniş bütçe ve ödemeler dengesi açıkları bu kriz türünün en önemli nedenleri arasındadır. Yıkıcı etkisi önemli boyutlara ulaşan bir kriz çeşididir. Nitekim 1982 yılında Meksika’nın moratoryum ilanı ile başlayan ve diğer Latin Amerika ülkelerine sıçramakta gecikmeyen dış borç krizi uzun bir süredir yaşanmayan bir büyüklüğe ve öneme sahip olmuştur.

Alınmış olan garantilerden dolayı kaynakların aşırı risk içeren alanlara aktarılmasıyla oluşan asimetrik bilgi teorileri kapsamında “tersine seçim ve ahlâki tehlike krizleri” ile kredi verenler arasında eşgüdüm başarısızlıklarını ön plana çıkaran “düzensiz işleyişler krizlerini” de bunlara eklemek doğru bir davranış olacaktır (Gür ve Tosuner,2002).

Nihayetinde bu krizlerin finansal sisteme etkileri sınırlı olabilmektedir. Ancak bunlar bir arada olup finansal sistemi köklü biçimde de etkileyebilmektedirler. Bu olguyu netleştirmek için finansal kriz kavramını kullanmamız gerekmektedir. Güneydoğu Asya ve

Meksika krizlerinde para, banka ve dış borç krizleri bir arada ortaya çıkmış ve etkileri daha geniş boyutlara ulaşmıştır.

3. Küreselleşmenin Krizlere Etkisi

Ekonomik açıdan küreselleşme kavramını daha önce yapmış olduğumuz açıklamalar çerçevesinde, finansal piyasalar arasında etkileşimin artması olarak tanımlayabiliriz. Bu bağlamda küreselleşme olgusu, mal ve hizmetler gibi krizlerin de ülkeler arasında dolaşımını sağlamıştır. Ayrıca küreselleşmenin hız kazanmasıyla, mevcut krizlere yeni niteliklerle donanmış krizler de eklenmiştir.

Piyasalar arasında bütünleşmenin arttığı 90'lı yıllar kriz yoğunluğunun arttığı bir döneme sahne olmuştur. Hızla değişen ekonomik yapının beraberinde getirdiği krizlere ilk örnek Meksika krizidir. Ardından 94–95 yıllarında “tekila krizi” olarak anılan Latin Amerika krizi, 97’de Tayland’da başlayıp Güneydoğu Asya’yı ciddi biçimde sarsan krizler zinciri küreselleşmenin dünya ekonomisine olumsuz etkileri niteliğinde olmuştur. Asya krizi sonrası Rusya, Türkiye, Brezilya gibi gelişme sürecinde olan ülkelerde de meydana gelen krizler, araştırmacı ve karar alıcıları finansal krizleri enine boyuna inceleme ve çözüm yolları aramaya itmiştir.

Bilindiği üzere Türkiye 1980 sonrası dönemde dünyaya açılma, yapısal ve finansal bir uyum süreci içerisine girmiştir. 1981 yılında faiz hadleri üzerindeki sınırlamalar kaldırılmış, 1984 yılında döviz alım satımı serbestleştirilmiş, 1986 yılında Sermaye Piyasası Kurulu kurulmuş ve İMKB faal hale getirilmiştir. 1987 yılında Merkez Bankası para politikası araçlarına bir yenisini ekleyerek açık piyasa işlemlerine başlamış ve en etkin araç olarak kullanmayı başarmıştır. Çünkü açık piyasa işlemi hem etkisi bakımından son derece seçici, hem de Merkez Bankası açısından oldukça esnek bir politikadır. 1987 yılında ilk para programı uygulanmıştır.

Bu para programı M2 para arzı büyüklüğünü kontrol ederek fiyat istikrarını sağlamaya çalışan bir programdı. Fakat programın kamuoyuna ilan edilmemesi başarı şansını azaltan en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Hiç kuşkusuz bu dönemdeki en önemli gelişme, Ağustos 1989’da meşhur 32 Sayılı Karar’ la sermaye hareketlerinin serbest bırakılması olmuştur. Sermaye kaçışlarının önlenmesi birincil amaç olmak şartı ile öncelikle kambiyo kontrolleri kaldırılmıştır.

1990 yılında bir para programı ilk kez kamuoyuna açıklanmıştır. Merkez Bankası parası kontrol edilerek fiyat istikrarı sağlanmaya çalışılmış, ancak 1991 Körfez Krizi programı fiilen uygulanamaz hale getirmiştir.

1995, 1996 ve 1997 yılları Türkiye Cumhuriyeti'nin ortalama %7 büyüdüğü yıllardır. Ancak potansiyel büyüme hızının (%5) aşılması, Türkiye Cumhuriyeti'ne bir bedel olarak geri dönmüştür. Tablo 1'de kriz dönemlerine ait olarak yabancı sermaye hareketleri, cari açık ve büyüme rakamları verilmiştir.

Tablo 1.Yabancı Sermaye Hareketleri, Cari Açık ve Büyüme (%)

	Yabancı Sermaye/ GSMH	Cari Denge/ GSMH	Büyüme Hızı
Ortalama 1980 - 1989	2.0	-1.4	4.8
Ortalama 1990 - 2002	3.0	-1.0	3.2
1990	3.0	-1.7	9.4
1991	0.2	(+0.2)	0.4
1992	4.3	-0.6	6.4
1993	7.1	-3.5	8.1
Ortalama 1990 - 1993	3.8	-1.5	5.5
Kriz 1994	(-4.8)	(+2.0)	-6.1
1995	3.5	-1.4	8.0
1996	5.4	-1.3	7.1
1997	5.8	-1.4	8.3
Ortalama 1995 - 1997	4.9	-1.3	7.7
1998	1.8	(+0.9)	3.9
1999	4.6	-0.7	-6.1
2000	6.5	-4.9	6.3
Kriz 2001	(-8.6)	(+2.3)	-9.4
2002	2.3	-1.0	7.8

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Web Sayfası ve DİE verileri.

Türkiye, genel bir ifadeyle 1990'lı yıllarda finansal krizlerin gölgesi altında yaşayan bir ekonomi haline gelmiştir. Siyasi istikrarın bir türlü oluşturulamaması sonucu, yönetilemeyen sermaye hareketleri, Türkiye ekonomisi için bir dezavantaj halini almış ve sermaye kaçışına engel olunamamıştır. Bu durum talep artışına yani parasal genişlemeye sebebiyet vermiştir. Buna bağlı olarak genişleyen cari işlemler açığı, siyasi iktidarın istikrarsız ve güvensiz oluşu ve nispeten bankacılık sektöründeki döviz açık pozisyonlarının büyük boyutlara ulaşması sermaye kaçışına yol açarak kriz oluşumunu tetiklemiştir. Sıcak paranın ülkeyi terk etmesi döviz piyasası ve bankacılık sektöründe negatif bir etki oluşturmuş ve krize yol göstermiştir. Nitekim 1994, 1998 ve 2001 yılları sermaye hareketleri verileri (önceki yıllar

baz alınarak) incelendiğinde “tersine dönüş” olarak adlandırılan kavramın çarpıcı bir örneği ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Türkiye, dünyadaki birçok ülke gibi IMF’nin politikalarını aynen uygulamıştır. Hatta batık ve batması muhtemel bankaların dış borçları da devlet garantisi altına alınmış ve IMF’den borç için borçlanılmıştır. Burada yaşanan en önemli handikap ise ekonomi yönetiminin fiilen bu kurumlara bırakılmış olmasıdır.

Sıcak para hareketine bağımlı kılınan bir ekonomide kriz oluşumunun kıvılcımlarını oluşturacak bir şeyler muhakkak mevcuttur (Özbilen, 2001). Örneğin 2001 krizinde dönemin Başbakanı Bülent ECEVİT ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet SEZER arasındaki “anayasa atışması”nın kamuoyuna açıklanışı, krizin tetikleyicisi olmuştur.

Araştırmalarda çok ehemmiyet verici bir bulgu ile karşılaşmıştır. 1989 yılındaki dış borç stoku 41,7 milyar \$ iken 2003 yılında bu tutar 133,2 milyar \$ gibi ciddi bir seviyeye ulaşmıştır (Boratav, 2003). Bu ise bize sermaye hareketleri serbestliğinin dış borçlanmayı önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaştırmaktadır. Ancak esas sorun borçların, siyasi belirsizlik nedeniyle genel olarak kısa vadeli oluşudur. Borçlanma her ülkede mevcuttur. Yani Türkiye, dünya ortalamasından pek fazla sapma göstermemektedir. Ancak borcun kısa vadeli oluşu, borç için borçlanma, müteakiben kredi faiz oranları artışı kendi kendini besleyen kısır bir döngü halinde ülkeyi para basmaya yani enflasyona sürüklemektedir.

Tablo 2’de 1988–2002 yılları karşılaştırması ile makro ekonomik dengeler gösterilmektedir.

Tablo 2. Başlıca Makro Ekonomik Göstergeler (1988-2002)

Makro Ekonomik Göstergeler	1988	2002
Milli Gelir (<i>indeks</i>)	100.0	152.6
Enflasyon Oranı (%)	70.5	50.1
Tasarruf Oranı (%)	26.1	16.4
İhracat (<i>Milyon \$</i>)	11.662	39.149
İthalat (<i>Milyon \$</i>)	13.545	47.782
Cari Denge / GSMH (%)	+1.8	-1.0
Dış Borç (<i>Milyon \$</i>)	40.722	133.196
Dış Borç / GSMH (%)	37.1	52.4
KKGB / GSMH (%)	4.8	10.3

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Web Sayfası ve DİE verileri.

Tablodaki verilere bakıldığında ilk olarak dikkati çeken husus, dış borç yükündeki ciddi artıştır. Bu bağlamda dünyada birçok ülke birçok defa krizlerle karşılaşmıştır. Önemli olan bu krizleri en az hasarla atlatabilmektir. Türkiye ise bu konuda biraz yetersiz kalmış durumdadır. Çok ciddi krizlerle boğuşmuş Latin Amerika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri çok çabuk ve ciddi şekilde toparlanmışlardır (Acar, 2001). Türkiye ise halen suçlu aramaktan, yorum yapmaktan ve en önemlisi siyaseti yap-boz haline getirmekten öte bir adım atamamıştır.

4. Türkiye’de Kriz ve Nedenleri

Türkiye, kriz kavramına yabancı bir ülke değildir. Cumhuriyet tarihine bakıldığında, ülkenin çok sık aralıklarla krizler yaşadığı dikkat çekmektedir. Kurtuluş Savaşı yılları ile başlayan Cumhuriyet tarihi krizleri günümüzde de sık aralıklarla karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında Kurtuluş Savaşı ve milli mücadele dönemleri, 2. Dünya Savaşı ve 20. yüzyılın ikinci yarısı başında çok partili hayata geçiş dönemleri kriz koşulları taşıyan dönemler olarak değerlendirilebilir. Ülkede çok sık görülmüş olan askeri darbe dönemlerini de kriz oluşumu açısından yabana atmamak gerekir.

Son olarak 12 Eylül olarak anılan 1980 darbesi sonrası dünyada gerçekleşen küreselleşme hareketlerine ayak uydurma çabaları ve mevcut başarısızlıklarımızla oluşan yakın geçmişteki 1994 Nisan Krizi, 1999 krizi, Kasım 2000 krizi ve Şubat 2001 Krizi Türkiye’yi bir kriz ülkesi olarak adlandırmak için yeterli olmaktadır.

4.1. Siyasi Nedenler

Türkiye ekonomisinin çok sık aralıklarla krize girmesinin altındaki temel nedenlerin başında siyasi istikrarsızlık gelmektedir. 2010 yılı başında iktidarda olan hükümetin 87 yıllık Cumhuriyet tarihinin 60.hükümeti olduğu dikkate alınır, bir hükümetin ortalama ömrünün 1,5 yıldan daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. 1958 yılında IMF ile ilk stand-by anlaşması imzalanmışken, 1999 yılında 19.stand-by anlaşmasına imza atılmıştır; bu ise Türkiye ekonomisinin ortalama iki yılda bir krize girdiğine işaret etmektedir. Bu iki olgu, Türkiye’nin ekonomik olarak da, siyasi olarak da istikrarlı olmadığını göstermektedir. Tablo 3’de, 1965’ten bu yana iktidara gelen hükümetlerin listesi, tarihleri ile birlikte verilmiştir.

Tablo 3. 1965 – 2009 T.C. Hükümetleri

T.C. Hükümet No	Hükümetin Adı (Başbakan)	Hükümetin İşbaşına Geldiği Tarih	T.C. Hükümeti Numarası	Hükümetin Adı (Başbakan)	Hükümetin İşbaşına Geldiği Tarih	T.C. Hükümet No	Hükümetin Adı (Başbakan)	Hükümetin İşbaşına Geldiği Tarih
30	1. Demirel	27.10.1965	40	2. Ecevit	21.06.1977	50	1. Çiller	25.06.1993
31	2. Demirel	03.11.1969	41	5. Demirel	21.07.1977	51	2. Çiller	05.10.1995
32	3. Demirel	06.03.1970	42	3. Ecevit	05.01.1978	52	3. Çiller	30.10.1995
33	1. Erim	26.03.1971	43	6. Demirel	12.11.1979	53	2. Yılmaz	06.03.1996
34	2. Erim	11.12.1971	44	Ulusu	20.09.1980	54	Erbakan	28.06.1996
35	Melen	22.05.1972	45	1. Özal	13.12.1983	55	3. Yılmaz	30.06.1997
36	Talu	15.04.1973	46	2. Özal	21.12.1987	56	4. Ecevit	11.01.1999
37	1. Ecevit	26.01.1974	47	Akbulut	09.11.1989	57	5. Ecevit	28.05.1999
38	İrmak	17.11.1974	48	1. Yılmaz	23.06.1991	58	A. Gül	18.11.20002
39	4. Demirel	31.03.1975	49	7. Demirel	21.11.1991	59 - 60	Tayyip Erdoğan	14.03.2003/2007

(Kaynak: Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sayfası.)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Türkiye sürekli bir seçim ekonomisi içerisindedir.

Hükümet diğer görevlerini yerine getiremez olmuş demek yanlış olmasa gerektir. Hatta daha da ilgi çeken bir durum ise iktidara gelen birçok ismin genel seçimlerle değil kongrelerle işbaşına gelmiş olmasıdır.

Yine 1980’li yıllardan itibaren denetimsiz bir liberalleşme süreci² içerisine giren ülke ekonomisi, devletin varlığının giderek artmasına engel olamamış ve piyasa mekanizmasında aksaklıklar meydana gelmiştir (Özbilen, 2001).

4.2. Ekonomik Nedenler

Türkiye’de sağlam bir bankacılık sisteminin olmayışı krizlerin temel ekonomik nedenleri arasında sayılabilmektedir. Krizlere giden dönemlerde, bankalar sağladıkları “sendikasyon” kredilerini yüksek faizle hazineye borç olarak aktarmış ve asli işlevlerini bir kenara bırakıp devletin iç borçlanma ihtiyacını karşılayan ve özel sektörü nispeten dışlayan bir yapıya sahip olmuşlardır.

Borçlanma, borç için borçlanma ve en önemlisi kısa vadeli borçlanma da ülkenin krize girmesinde rol oynayan faktörler arasındadır.

² Denetimsiz liberalleşme hareketleri ile serbestleşme adına bir yol alınamamış ve hatta devletçi yani müdahaleci sistem egemenliğini sürdürmüştür.

Yine önemli bir sorun olarak ülkedeki mevcut vergi sistemi ve diğer yasal yükümlülükler sayılabilmektedir. Vergi sistemindeki ağır yüke rağmen, bütçe açıklarının finansmanı için yeterli olmayışı, sistemde bir şeylerin noksanlığına işaret etmektedir.

Krizlerin nedenleri arasında üzerinde durulması gereken belki en önemli kavramlardan birisi de ahlâki yozlaşmadır. Kültürel ve etik değerlerin yitirilmesi ülkenin sorunlarla karşılaşmasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bireylerin fayda maksimizasyonunu algılayış biçimlerindeki alakasızlık, onları vergi kaçakçısı, dolandırıcı, mafya üyesi gibi kötü hasletlerle donatılmış acımasız birer varlık haline getirmektedir. En tehlikelisi ise böyle kimselerin bir şekilde stratejik noktalarda kümelenmiş olmasıdır. Sürekli değişen siyasi bir yapı içerisinde koltuk sevdası ile yanıp tutuşan şahıslar, özelleştirme kavramını politik emelleri doğrultusunda hebâ etmekten çekinmemişlerdir.

Daha evvel de belirttiğimiz gibi Türkiye, finansal serbestleşme hareketleri sonucunda ekonomik krizlerin belki de en karmaşık yapıya sahip çeşidi olan “finansal kriz”lerle karşı karşıya kalmıştır.

5. Mortgage Krizi ve 2008 Büyük Çöküşü

Subprime mortgage kredilerinde geri ödemelerde yaşanan sorunlarla ortaya çıkan finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulu ve birbirleriyle ilişkili ABD piyasalarında şok etkisi meydana getirmiştir. Mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetler ile kredi türev ürünlerinin risklerinin yanlış ölçülmesi, kimi zaman ise finansal mühendislik teknikleri kullanılarak ölçülemez hale getirilmesi ve bu süreci takiben denetleyici yapının eksiklikleri, finansal kurumları etkilemiş ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum küresel bir likidite krizine dönüşmüştür (BDDK Çalışma Tebliği, Sayı:3).

2007 yılının ikinci yarısında ABD’de başlayan ve takip eden süreçte Avrupa ve Asya’ya sıçrayarak etki alanını genişleten küresel mali kriz, 2008 yılının Eylül ayında ABD’nin önde gelen yatırım bankalarından biri olan Lehman Brothers’ın iflas başvurusunda bulunması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Lehman Brothers’ın iflası ve Merrill Lynch’nin ABD’nin en büyük mevduat bankası olan Bank of America’ya devredilmesi ile beklenmedik ölçüde sarsılmış ve yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Krizin erken aşamalarında finansal kuruluşlar arasındaki borçlanma piyasalarında likidite sorunu olarak ortaya çıkan bu durum, giderek finansal kuruluşlara güvensizlik sorununa dönüşmüştür. Buna bağlı olarak tasarruf sahipleri ve diğer yatırımcılar, başta ABD

devlet tahvilleri olmak üzere güvenilir yatırım alanlarına yönelmişlerdir. Bu eğilim bir taraftan ABD dolarının hızla değer kazanmasına yol açarken, diğer taraftan finansal varlıkların yeniden fiyatlanmasına ve finansal kuruluşların piyasa değerlerinde büyük düşüşler yaşanmasına yol açmıştır (TCMB Finansal İstikrar Raporu, 2008).

2008 krizinin nedenlerini tek bir sorunda aramak doğru değildir. Kriz büyük ölçüde marjinal alanlara, kişi ve kurumlara verilmiş mortgage kredileri ile türev ürünler bileşiminin oluşturduğu bir finans krizi olarak ortaya çıkmıştır. Mortgage kredilerinin yapısının bozulması, faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarındaki balon artışlar, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar mali krizin temel nedenlerini oluşturmuştur (Küçükiremitçi vd., 2008). Bunların yanı sıra kuralların uygulanması ya da kapsamının genişletilmesi de krizin temel tetikleyicileri arasında sayılabilmektedir. Yine bu konu ile ilgili, 2000’li yılların başında faizlerin aşağı çekilmesi ve gerçek para politikalarında 11 Eylül faciası, Irak ve Afganistan işgalinin oluşturduğu bütçe açıkları gibi nedenleri de yabana atmamak gerekmektedir.

6. 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türkiye

2008 krizi sonuçları itibariyle Türkiye’yi de derinden etkileyebilecek bir kriz özelliğindedir. Türkiye yüksek cari açığı ve finansman ihtiyacı nedeniyle global piyasalardaki dalgalanmadan en fazla etkilenecek ülkeler arasında yer almaktadır. Krizin Türkiye ekonomisine ilk etkileri borsada menkul kıymetlerin değerinin düşmesi, TL’nin değer kaybedip dövizin değer kazanması olarak ortaya çıkmıştır. Cari açığın oluşturduğu baskı, hedge fonlarının portföy düzenlemesi ve Doların Euro karşısında değer kazanması şeklinde ortaya çıkan, döviz kuru hareketleri krizin doğurduğu ilk sonuçlar arasındadır. Eylül 2008’e kadar yatay bir seyir izleyen dolar kuru bu aydan itibaren hızla düşmeye başlamıştır (Alantar, 2009). Krizin ilk yansımaları olarak görülen bu olumsuz gelişmeler kısa bir süre içinde hızla düzelmiştir. Ancak krizle ilgili olarak yapılan değerlendirmelerde krizin 2009 sonrasında özellikle yükselen ekonomileri daha derin bir şekilde etkileyeceği belirtilmiştir. Sermaye hareketlerinin yön değiştirmesi ve küresel ekonominin daralması neticesinde, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi ülkemiz de krizin etki alanına girmiştir. Bunun sonucunda ise artan işsizlikle birlikte 2009’dan itibaren ülkemizin uzun süreli bir resesyona girebileceği uyarıları yapılmıştır.

Uluslararası kuruluşların değerlendirmelerinde de, krizin Türkiye'ye etkileri konusunda benzer tahminlerde bulunmaktadır. Bu konuda OECD'nin 2009 raporunda yer alan Türkiye ile ilgili değerlendirmeler dikkat çekebilir. Küresel krize ilişkin olarak yaptığı tahminlerde OECD, kırılganlıkları nedeniyle ekonomik krizden en çok etkilenecek olan ülkeler grubunu Macaristan, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, İspanya, Türkiye ve İngiltere olarak belirtmiştir (OECD, 2009).

2009 ve 2010 yılları için yaptığı tahminlerde ise, Türkiye'nin 2009 yılında %2'nin altında büyüyeceğini, 2010 yılında ise global iyileşmeye paralel olarak büyüme oranının %4.25 düzeyine ulaşacağı tahmininde bulunulmuştur.

Rapora göre Türkiye'nin cari işlemler açığının yüksekliği ve döviz kurunun oynaklığının da önemli ölçüde artması nedeniyle, yatırımcıların güvenini sağlamak büyük önem taşımaktadır. OECD'nin ilgili verilerinde, büyüme dışında başka göstergelerde tahmin edilmiştir. Buna göre, 2008'de %9,7 olan işsizlik oranının 2009 ve 2010 yılında sırasıyla 10,5 ve 10,6 düzeyine ulaşacağı beklenmektedir. Cari işlemler açığının GSYH'ya oranının da 2009'da %6,1, 2010'da %5,7 düzeyinde olacağı öngörülmektedir (OECD, 2009). Ancak zamanla bu tahminlerin, işsizlik oranı dışında fazla karamsar olduğu anlaşılmıştır.

IMF'nin büyüme tahmini %3,5'tir. Yine Türkiye için yapılan tahminler konusunda belirtilmesi gereken birkaç husus daha mevcuttur. Buna göre; IMF ve DB yetkilileri 2010 yılında en hızlı toparlanacak ülkelerin başında Türkiye'nin yer alacağını belirterek, 2008 yılı tahminlerini bir anlamda çürütmüşlerdir. Türkiye'nin IMF ile henüz anlaşma yapmadığı da göz önüne alınırsa, krizle mücadele konusunda oldukça başarılı bir performans sergilediği ve sarsıntıdan tek bir banka bile batmadan atlatmayı başaran ender ülkelerden birisi olduğu da net bir şekilde görülmektedir. Merkez Bankası'nın ve ekonomi yönetiminin başarılı birlikteliği sonucu, krizle mücadele konusunda önemli adımlar atılmıştır. Bunun en somut örneklerinden birisi de, Merkez Bankası Başkanı Durmuş Yılmaz'ın, kriz dönemine ilişkin olarak "En Başarılı Avrupa Merkez Bankası Başkanı" seçilmesi gösterilebilir.

SONUÇ

Küreselleşme akımları ile dünya piyasalarında başlayan entegrasyon süreci, dünya ekonomilerine paralel olarak Türk Ekonomisini de ciddi biçimde etkilemiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca yaşanan inişli – çıkışlı ekonomik konjonktür, 1980 sonrasında dış konjonktürle de etkileşim içine girerek yoluna devam etmiştir. Oldukça sık krizlere yakalanan Türkiye ekonomisi, krizlere karşı bir anlamda doğal bir bağışıklık kazanmış olsa dahi, 2008 küresel finansal krizin patlak vermesi ile yeniden sarsılmıştır.

2007 yılı Eylül ayında ABD'nin konut kredileri sektöründe başlayan, 2008 Eylül'ünde ise Lehman Brothers'ın iflas başvurusunun ardından ABD yatırım bankalarına sıçrayan kriz, bu bankaların uluslararası yükümlülükleri nedeniyle ABD'yi aşarak diğer ülkelere de yayılmaya başlamış, küresel bir boyut kazanmıştır. Nobel ödüllü iktisatçı Paul Krugman'ın "bütün krizlerin anası" olarak nitelendirdiği kriz, hem derinliği hem de kapsamı itibarıyla, 1929 krizinden sonra ikinci en büyük kriz olarak nitelendirilmektedir. Getirilen oldukça yüksek bütçeli paketlerin de krizi önlemede fazla bir etkisinin olmaması ve bundan sonraki dönemde gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkileyeceği beklentisi, küreselleşmenin günümüzde ulaştığı boyut nedeniyle, gelişmiş ülkeleri yeniden bir kriz sarmalının içine çekme potansiyeli taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerin krizi olarak ortaya çıkan bu krizin, önümüzdeki dönemlerde yükselen ekonomilere olan etkisinin derinleşmesi, Türkiye'de de daha ciddi dalgalanmalara yol açabilme potansiyeli taşımaktadır.

Krizin derinleşmesinin arkasındaki faktörlere bakıldığında, 2000'li yıllardan itibaren merkez bankalarının izlediği gevşek para politikası ve düşük faiz oranlarının altı çizilmelidir. Yine ABD kaynaklı, Afganistan ve Irak başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde baş gösteren savaş, işgal ya da askeri operasyonların da bütçe açıkları üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca gıda ve enerji sektörüne yönelik spekülasyon hareketleri, finansal türev piyasalarındaki denetimsiz işlemler, gevşek kredi standartları ve bunun sonucunda yatırım bankacılığı ile konut sektöründe meydana gelen dalgalanmalar, krizin oluşum sürecine ciddi katkı sağlayan faktörlerdir.

Krizin genel etkisi, ilk günlerde Türk ekonomisinin sahip olduğu bazı avantajlar nedeniyle, çok fazla olmamıştır. ABD'de patlak veren kriz bir yandan diğer ülkelere yayılırken bir yandan da giderek derinleşmiştir. Krizin bu şekilde derinleşmesi ve sadece bankacılık sektörü ile sınırlı kalmayıp reel sektörü de etkilemesi, önümüzdeki yıllarda krizin

Türkiye’ye etkileri konusunda karamsar yorum ve tahminlere yol açmıştır.

Aralarında Alman Deutsche Bank ve Commerzbank’ın da bulunduğu çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklar tarafından, Türkiye’nin yüksek cari açığı ve finansman ihtiyacı nedeniyle global finans piyasalarındaki dalgalanmadan en fazla etkilenecek ülkeler arasında yer alacağı yönünde tahminler yapılmıştır.³ Bunun üzerine ülkemizde de kapsamlı bir kriz atlatma paketi gündeme gelmiş, vergi ve istihdam teşvikleri devreye sokulmuştur. Özellikle ekonomideki durgunluğun önlenmesine ilişkin, reel sektöre yönelik önlemlere ağırlık verilmiştir.

Küresel Finans Krizi sürecinde Türkiye Ekonomisi’nin diğer ülkelere nazaran en önemli avantajlarından birisi, geçmiş dönem krizleri ile özellikle bankacılık alanında bir anlamda kazanılmış olan bağımsızlık ve siyasi istikrarın mevcudiyeti olmuştur. Kriz döneminde, birçok ülkenin IMF desteği almasına karşılık, Türkiye’nin IMF ile stand-by anlaşması yapmamış olması da, kriz yönetimi konusunda başarılı olduğu yönündeki olumlu görüşleri destekler nitelikte olmuştur.

Özellikle krizin etkilerini çok net bir biçimde hissettirdiği 2008 ve 2009 yılları arasında Türkiye’nin de aralarında bulunduğu bazı ülkeler için, birçok uluslararası kurum ve kuruluş, oldukça kötümser yaklaşımlar sergilemişlerdir. Ancak 2009 yılı içerisinde ve 2010 yılı başlarında açıklanan veriler incelendiğinde, durumun aslında önceki yıllarda yapılmış olumsuz tahminlerle çok da paralel olmadığı görülmektedir. Zira IMF, OECD gibi kurumlar, 2007–2008 yıllarında Türkiye ile ilgili yapmış oldukları olumsuz tahminlerin aksine, 2010 ve devam eden yıllar için oldukça iyimser beklentiler içine girmişlerdir. Yine dünya ekonomilerine yön veren birçok uluslararası kurum ve kuruluş, Türkiye’nin kriz yönetimi konusunda oldukça başarılı bir süreç geçirdiği hususunda hemfikirdirler.⁴ Öteki ülkelerin ekonomilerine bakıldığında, oldukça sıkıntılı geçen 2008 ve 2009 yılı sonrasında, ekonomilerin ciddi bir toparlanma sürecine girdiği görülmektedir. Özellikle krizin çıkış noktası olan ABD’de 2009 yılı son çeyreğinde yaşanan olumlu göstergeler, bu görüşü

³ Deutsche Bank’ın olumsuz tahminlerinin arkasında “Varlık Barışı Yasası” ve getirdiği fırsatların yattığı bir gerçektir. Zira vatandaşlarımızın Alman bankalarındaki mevduatlarının Türkiye’ye gelmesi, Almanya’nın yaşanan krizden daha ciddi etkilenmesi anlamına gelmektedir.

⁴ Türkiye’nin özellikle Ortadoğu’da artan stratejik önemi, ekonominin sağlamlığının bir göstergesi olmuştur ve dış ilişkilerdeki başarıyı net olarak göstermektedir.

destekler niteliktedir.⁵

“Küresel Finansal Kriz” sürecinde, hükümetlerin ve merkez bankalarının ekonomiye müdahale etme şekilleri ve müdahalelerin neden olduğu tartışmalar da, devletin ekonomiye müdahalesi konusunun ciddi biçimde sorgulanmasına yol açmıştır.

Bu bağlamda devletin ekonomiden mümkün mertebe elini çekmesi gerekliliğini şiddetle savunan “neo-liberal” düşünce sisteminin revize edilmesi gerekliliği, kapitalizme ve serbest piyasa sistemine eleştirisel bakanlarca sıklıkla dile getirilmektedir. Buna karşılık olarak Avusturya iktisat okulu başta olmak üzere liberal gelenek, çözümün piyasa sisteminde aranması gerektiğini savunmaktadır. Kısacası başta gelişmiş ülkeler olmak üzere, tüm dünyada devlet ekonomiye müdahale etmektedir ve etmeye de devam edecektir. Ancak devlet müdahalesinin şekli ve boyutu ne olmalıdır sorusu, çözümlenmesi gereken bir konu olarak karşımızda bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bu konudaki tartışmaların artarak devam edeceğini tahmin etmek mümkündür.

Bu bağlamda üzerinde durulması gereken önemli bir konu da şüphesiz, krizin piyasa ekonomisinin bir başarısızlığı mı, yoksa devletçilik ya da kumandacılığın sonucu mu olduğudur. Krizin kapitalizmin öncü ülkelerinden biri olan ABD’de baş göstermesi, kapitalizm muhaliflerinin krizi liberal politikalara bağlamalarına sebebiyet vermiştir. Ancak, kapitalizm tarihinde pek çok kriz yaşanmış ve alınan önlemler ile bir şekilde atlatılmıştır. Bu bağlamda mevcut küresel krize “Kapitalizmin Sonu” gözü ile bakmak, fazlaca akılcı bir yaklaşım olmasa gerektir. Yapılması gereken şüphesiz küreselleşen ve doğal olarak sorunları da küresel bir ölçeğe taşıyan yenedünya ekonomisinde, sağlam durabilmek adına yeni bir anlayış ve yeni kurumlar meydana getirebilmektir.

İşte tam bu noktada “Optimal Devlet” ve “Anayasal İktisat” sorunsalı içerisinde bir çözüm arayışı ve devamında da “Modüler İktisat”⁶ konusu, önümüzdeki günlerin temel tartışma konuları arasında olacak gibi görünmektedir.

⁵ ABD ekonomisi 3. çeyrekte yüzde 3.5 büyümüştür. Böylece, ekonomi son 4 çeyrekte süren daralmadan sonra ilk kez büyüme kaydetmiştir.

⁶ Modüler iktisat: Literatüre yeni girmesi beklenen bu yaklaşım, mevcut iktisadi ritüellerin dışında ancak onların parçalarından oluşan bir iktisat düzenidir. Tamamen mevcut görüşlerin reorganizasyonu olan ve neo akımlardan farklı olarak, gerekli dozda gerekli müdahale düsturu ile yola çıkmış ve “sınırlı – sorumlu devlet” ilkesini benimsemiştir. Modüler ifadesi ile de tam olarak parçalardan oluşan anlamı taşıyan bu görüş, tıpkı J.Buchanan’ın Anayasalcı İktisat görüşünde olduğu gibi, devletin ekonomik faaliyetlerinin bir ekonomik anayasa ile kısmen sınırlandırılması görüşünü benimsemiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, M. (2009), *Düzeltilici ve Özgürleştirici Bir Süreç Olarak Küreselleşme*, Orion Kitabevi, Ankara.
- ACAR, M. (2008), “Kriz Kimin Krizi: Piyasanın mı, Devletçiliğin ve Kumandacılığın mı?”, *Liberal Düşünce Yaz 2008*, Sayı:51-52, ss. 5-24.
- ACAR, M. (2008), “Kapitalizmin Sonu Geldi mi?”, *Zaman Gazetesi*, 18 Eylül 2008.
- ACAR, M. (2005), *Piyasa, Devlet ve Müdahale*, Orion Kitabevi, Ankara.
- ACAR, M. (2002), “Ekonomik Siyasal ve Sosyal Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme; Tehdit mi, Fırsat mı?” *Liberal Düşünce Kış – Bahar 2002*, 7 ss. 25–26.
- ACAR, M. (2001), “Türkiye’nin Toplumsal Krizlerinin Görünürdeki Nedenleri”, *Liberal Düşünce Yaz 2001*, 6(23): 106–114.
- AKÇAY, B. “Piyasalarda Dalgalanma ve Ekonomi”, *Dünya*, 21 Eylül 2007.
- AKKAYNAK, G. 1990–2005 Dünyada ve Türkiye’de Finansal Krizler, s. 49–51
<http://www.gokhanakkaynak.com/anasayfa/pdf/finansal%20krizler.pdf> (Erişim tarihi: 21.08.2008).
- AKTAN, C.Coşkun (1998), “Türkiye Dünyanın Neresinde”, EĞİAD 1998 Raporu, İzmir.
- AKYÜZ, Y., BORATAV, K. (2002), “Türkiye’de Finansal Krizin Oluşumu”, *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, Ağustos.
- ALANTAR, D. (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye’nin Makroekonomik Göstergelerine Etkisi”, *Bütçe Dünyası (Devlet Bütçe Uzmanları Yayını) Cilt 3, Sayı 31, Kış 2009*, ss 4–12.
- BDDK, Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Çalışma Tebliği, Aralık 2009
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/7378Krizden%20%C4%B0stikrara%20T%C3%BCrkiye%20Tacr%C3%BCbesi.pdf, (Erişim Tarihi: 16.02.2010).
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2009,
http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/7340fp_reylul09.pdf, (Erişim tarihi: 15.02.2010).
- BDDK, Aylık Bülten, Aralık 2008,
http://www.bddk.org.tr/turkce/istatistiki_Veriler/Aylik_Raporlar/5788Ayl%C4%B1k%20B%C3%BClten_Aral%C4%B1k2008.pdf, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- BDDK, Finansal Piyasalar Raporu, Eylül 2008, Sayı:10,
http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/5835Finansal_Piyasalar_Raporu_Eyl%C3%BCl_2008.pdf, (Erişim tarihi: 15.01.2009).
- BDDK, Küresel Finansal yapı ve 2007 Dalgalanmaları, Çalışma tebliği, Sayı:2, Nisan 2008,
http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/4726K%C3%BCresel%20Finansal%20Yap%C4%B1%20ve%202007%20Y%C4%B1l%20Dalgalanmalar%C4%B1.pdf, (Erişim tarihi: 20.08.2008).
- BDDK, ABD Mortgage Krizi, Çalışma Tebliği, Sayı 3, Ağustos 2008,
http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Calisma_Raporlari/5176ABDMORTGAGE05082008x.pdf, (Erişim tarihi: 22.08.2008).
- BORATAV, K. (2003), “Türkiye İktisat Tarihi” 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- BENLİ, A., “Türk Bankacılık Sistemi ve Kriz”, *İktisat İşletme ve Finans*, Haziran2002, s. 80-92
BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler, Aralık 2006,
http://www.bddk.org.tr/turkce/Raporlar/Bankacilikta_Yapisal_Gelismeler/3428BYG_09_07_2007.pdf, (Erişim tarihi: 21.08.2008).

- BÜLBÜL, K. (2009), *Zor ve Rıza: Küreselleşmeler Arasında Türkiye*, Küre Yayınları, İstanbul.
- CANSIZLAR, D. (2008), “ Küresel Krizin Türkiye Ekonomisine ve Piyasalara Etkisi” İşveren, Mart 2008, s. 45–47.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels European Council 11-12 December 2008
Presidency Conclusions,
http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/104692.pdf,
(Erişim tarihi :09.01.2009).
- ÇETİN, Ü. (2008), “Finansal Krize Yakından Bakış”, Liberal Düşünce Yaz 2008, Sayı:51-52, ss. 25-31.
- DELİKANLI, İhsan U. (2005), Türk Bankacılık Sektöründe Kapasite Analizi (1981-2000) ve Avrupa Birliği ile Mukayesesi, BDDK, Ankara.
- DEMİR, K., Kriz Dönemlerinde Risk Yönetimi, Referans Gazetesi, 22 Ekim 2008.
- DEMİR Ö., ACAR M. (2005), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.
- EĞİLMEZ, M. (2008), *Küresel Finans Krizi: Piyasa Sisteminin Eleştirisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EĞİLMEZ, M., KUMCU, E. (2004), Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- EREN, A. ve SÜSLÜ B. (2001), “*Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi*”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı 41: S.662–674.
- ERGİN, S. (2008), Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri, Ankara, TBMM ARMER.
- ERKAN, H. “Küresel Krizin Sermaye Piyasaları ve Özellikle İMKB Üzerindeki Etkileri”, İşveren, Mart 2008, s. 36–38.
- EUROPEAN COMMISSION, Interim Forecast, January 2009,
http://ec.europa.eu/economy_finance/thematic_articles/article13727_en.htm, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- GÜNGÖR, T. “Kriz Mevduat Bankalarını Henüz Etkilemedi”, Dünya, 19.09.2008.
- GÜLOĞLU, B. (2001), “İstikrar Programından İstikrarsızlığa (Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri)”, Yeni Türkiye Dergisi Kriz Özel Sayısı 1, Eylül-Ekim 2001.
- GÜREL, A. (2006), “Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri: Nedenleri ve Sonuçları”, Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı:503.
- GÜR, T. ve TOSUNER A. (2002), “Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri”, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, cilt 20 (1), ss. 9-36.
- IMF, Completes Review of SDR Valuation, 02.12.2005,
<http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2005/pr05265.htm>, (Erişim tarihi:26.01.2009).
- IMF, Crisis Lending and the IMF, A Factsheet, October 2008,
<http://www.imf.org/external/np/exr/facts/crisland.htm>, (Erişim tarihi: 22.12.2008).
- IMF, Financial Activities, December 2008,
<http://www.imf.org/external/np/tre/activity/2008/123108.htm>, (Erişim tarihi: 09.01.2009).
- IMF, Global Financial Stability Report, October 2008, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2008/02/pdf/text.pdf>, /Erişim tarihi: 22.12.2008).
- IMF, World Economic Outlook Update, 6 November 2008,
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/update/03/index.htm>, (Erişim tarihi: 10.11.2008).

- İNSEL, A. ve SARIDOĞAN E. (2009), “Krizin Türkiye’ye Etkileri”, <http://www.virahaber.com/haber/krizin-turkiyeye-etkileri-9649.htm>, (Erişim Tarihi: 05.02.2010).
- İŞBANKASI, Dünya ve Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler, Aralık 2008, [http://www.isbank.com.tr/PDF/EkonomikRaporlar/aylik\(aralik2008\).pdf](http://www.isbank.com.tr/PDF/EkonomikRaporlar/aylik(aralik2008).pdf), (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- KALKAN, B. (2008), “Konjonktür Dalgalanmaları ve Finansal Kriz”, Liberal Düşünce Yaz 2008, Sayı: 51-52, ss. 63-66.
- KARABIYIK, L. Erdem (1997), “ Avrupa Birliğinin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Bursa.
- KARLUK, R. (2002), *Türkiye Ekonomisi*, 7. b. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- KARLUK, R. (2007), *Türkiye Ekonomisi (Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm)*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.
- KAYA, M. (2009), “Küreselleşme Yaklaşımları”, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 13, ss.1–16.
- KAZGAN, G. (2004), Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929–2001) : Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KEYDER, N. (2002), *Para*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- KİBRİTÇİOĞLU, A. (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler”, Yeni Türkiye Dergisi, Kriz Özel Sayısı.
- KÜÇÜKKİREMİTÇİ, O., GENÇ Ö., ŞİMŞEK, M. ve diğerleri, Küresel Mali Kriz ve Reel Sektöre Muhtemel Etkileri, Türkiye Kalkınma Bankası, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, Ekim 2008, [http://www.tkb.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/200GA/Kuresel Mali Kriz ve Reel Sektore Muhtemel Etkileri.pdf](http://www.tkb.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/200GA/Kuresel_Mali_Kriz_ve_Reel_Sektore_Muhtemel_Etkileri.pdf), (Erişim tarihi: 03.11.2008).
- NUMANOĞLU, M., Global Ekonomik Gelişmeler ve Operasyonel Risk Yönetimi, (Konferans Sunumu), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), İstanbul, 17 Aralık 2008, <http://www.tbb.org.tr/turkce/konferans/24122008.pdf>, (Erişim tarihi: 31.12.2008).
- OECD, Economic Outlook, No.84-Turkey, <http://www.oecd.org/dataoecd/5/51/20213268.pdf>, (Erişim tarihi: 07.01.2009).
- OECD, Economic Outlook, No.84,(Pres Conference), Paris, 25 November 2008, <http://www.oecd.org/dataoecd/41/33/35755962.pdf>, (Erişim tarihi: 07.01.2009).
- ÖZBİLEN, Ş. (2001), “Türkiye’de İktisadi Krizin Temel Nedenleri ve Bir Mali Sistem Reformu Önerisi-II”, Yeni Türkiye Dergisi, Kriz Özel Sayısı.
- ÖZEL, S. (2004), “Global Kriz Türkiye’yi Nasıl Etkiler”, İşveren, Mart, 2008, ss. 50-52.
- ÖZMUCUR, S. (1995), Türkiye’deki Gelir Dağılımı, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:6,Eylül-Ekim.
- PEKKAYA, S., TOSUNER A. vd. Temel Ekonomik Göstergeler ve Global Gelişmeler Işığında Makroekonomik Risk, Türkiye Kalkınma Bankası, Ocak 2008, [http://www.finanskulup.org.tr/assets/etkinlik/sempozyum/S_Akkaya A Tosuner %20E_Yasar E Yudan Makro Ekonomik Risk.pdf](http://www.finanskulup.org.tr/assets/etkinlik/sempozyum/S_Akkaya_A_Tosuner_%20E_Yasar_E_Yudan_Makro_Ekonomik_Risk.pdf), (Erişim tarihi: 22.08.2008).
- SOMÇAĞ, S. (2002), “Türkiye’nin Ekonomik Krizi: Oluşumu Ve Çıkış Yolları” http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/Yazilar_Diger/somcagAgu02.doc.
- ŞAHİN, K., “Bugüne Kadar Altı Alanda Adım Atıldı”, Milliyet Gazetesi, 22.11.2008.
- SÖNMEZ, M. (2004), “2001 Krizi, IMF ile İlişkiler ve Gelir Bölüşümü”(Türkiye Ekonomisi), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ŞAHİN, H. (2000), *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Yayınları, Bursa.

- ŞİMŞEK, M. (2005), “Finansal Küreselleşmenin Ekonomik Krizler Üzerindeki Etkileri”, Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar, Yıl:42, Sayı:490.
- TAMER, M. (2001), Hürriyet Gazetesi, 27 Temmuz Baskısı.
- TBMM, “Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun”, Kanun No: 5811, Kabul Tarihi:13.11.2008, Geçici Madde 2, Resmi Gazete Yayım Tarihi: 22.11.2008, Resmi Gazete No: 27062, <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5811.html>, (Erişim tarihi: 20.01.2009).
- TCMB, 2009 Yılında Para ve Kur Politikası, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008/Baskan_ParaPol09.php, (Erişim tarihi: 20.10.2009).
- TCMB, Döviz Depo Piyasasına İlişkin Basın Duyurusu, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008/DUY2008-58.php>, (Erişim tarihi: 06.12.2008).
- TCMB, Döviz Kurları, <http://www.tcmb.gov.tr/kurlar/200901/08012009.html>, (Erişim tarihi:09.01.2009).
- TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2008, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/Fir_TamMetin7.pdf, (Erişim Tarihi:25.01.2009).
- TCMB, İktisadi Yönelim Anketi ve Reel Kesim Güven Endeksi, Ocak 2009, <http://www.tcmb.gov.tr/ikt-yonelim/ankmainyeni.html>, (Erişim tarihi: 28.01.2009).
- TCMB, Ödemeler Dengesi Aylık Analitik Sunum, 2007–2008 Ocak-Kasım, <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/tablo1.pdf>, (Erişim tarihi:26.01.2009).
- TCMB, Para Politikası Kurulu Kararı, 15 Ocak 2009, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2009/DUY2009-04.php>, (Erişim tarihi:20.01.2009).
- TCMB, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Sunumu, 17.12.2008, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008/Baskan_PlanBut_Aralik2008.php, (Erişim tarihi: 17.12.2008).
- TCMB, Zorunlu Karşılıklara İlişkin Basın Duyurusu, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008/DUY2008-63.htm>, (Erişim tarihi: 06.12.2008).
- TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), 2007-2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/2007_08_Kuresel_Finans_Krizi_ve_Turkiye.pdf, (Erişim tarihi: 10.11.2008).
- TEPAV, 2007-2008 Küresel Finans Krizinde Ülkelerin Politika Deneyimleri, Küresel Kriz Çalışma Grubu, Değerlendirme Notu, 31.12.2008, http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV_ulke_kriz_onlemleri_dn.pdf, (Erişim tarihi: 08.01.2009).
- TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi), Aralık Ayı İhracat Değerleri 2008, http://www.tim.org.tr/dosyalar/rakamlar/2008/2008_YILI-IHRACAT-Rakamlari.xls, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- TOPRAK, M. (2001), *Küreselleşme ve Kriz*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- TOPOĞLU, E. “Domuz Gribi mi, Mortgage Gribi mi?” , Gaste 26 Eskişehir, 30 Ekim 2009, Yıl:1 Sayı:9, ss: 7.
- TOPOĞLU, E. “Kriz Kokusu ve Psikolojik Savaş”, Gaziantep Haber Gazetesi, 29 Mart – 4 Nisan 2010, ss: 11.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 39 Kasım – Aralık 2013

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- TURHAN, İ. (2008), Küresel Kriz ve Yükselen Piyasa Ekonomileri, TCMB Başkan Yardımcısı İbrahim Turhan'ın Marmara Üniversitesi'nde yaptığı Sunum, 19.12.2008, TCMB, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/Turhan_kureselkriz.pdf, (Erişim tarihi: 22.12.2008).
- TURHAN, Ş., “Sanayide Depremden Ağır Hasar”, Referans Gazetesi, 13 Ocak 2009.
- TÜİK, İmalat Sanayinde Eğilimler, Haber Bülteni, Aralık 2008, 12.01.2009, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3985>, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- TÜİK, Tüketici Fiyatları Endeksi, (Aralık 2008), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3980>, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- TÜİK, Tüketici Güven Endeksi, Aralık 2008, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3987>, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- TÜİK, Üretici Fiyatları Endeksi, Aralık 2008, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=3981>, (Erişim tarihi : 26.01.2009).
- TÜİK, Yıllara ve Aylara Göre Dış Ticaret, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=2089&tb_id=1, (Erişim tarihi:26.01.2009).
- TÜRKİYE KALKINMA BANKASI, Temel Makro Ekonomik Göstergelerdeki Gelişmeler, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 09.09.2008, http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2009-GA/makro_sunum_Ocak2009.pdf, (Erişim tarihi: 26.01.2009).
- UYGUR, E. (2001), “Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri”, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını (Tartışma Metni 2001/1).
- VARLI, B. (2009), “2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye”, TBMM ARMER, Ankara.
- VARLI, B. (2008), “2000 Sonrası Yaşanan Finansal Krizlerin ve Dalgalanmaların Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri (Bilgi Derlemesi)”, TBMM ARMER, Ankara.
- YELDAN, E. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*, 11.b. İstanbul: İletişim Yayınları.
- YENTÜRK, N. ve Ark. (2004), *Türkiye Ekonomisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- YELDAN, E.. “Son 60 Yılın En Şiddetli Krizi”, Cumhuriyet, 11.09.2008.
- YILMAZ, D., Küresel Mali Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri:Nasıl Başladı, Hangi Aşamadayız?, Durmuş Yılmaz'ın “Küresel Bunalım ve Türkiye Ekonomisi” Konulu Çalıştayda Yaptığı Konuşma, 27.12.2008, TCMB, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/2008/TEK_27_Aralik2008.php, (Erişim tarihi:29.12.2008).